הרב מנשה צימרמן

הקלטה בשבת לצורך מצווה

הצגת הבעיה

בקהילה שהתחלתי לכהן בה כרב, נוהגים הגבאים להקליט את התורמים בתפילת שחרית בשבת. הדבר נעשה לטענתם בשביל לחזק את ידיהם של אנשי הקהילה במצוות הצדקה החשובה, מתוך מחשבה שכך הם יתרמו יותר מכספם לצורכי בית הכנסת והקהילה. רציתי לדעת אם הדבר מותר. כמו כן, האם יש עדיפות להקלטה במכשיר המופעל מראש מערב שבת או ע"י גוי בשבת?

תשובה

תחילה אענה בקצרה, ובחלק השני של התשובה אציין את המקורות שדנו בשאלה זו או בשאלות דומות. הקלטת נתונים בשבת, גם באופן אוטומוטי, במקרה שהאדם מעוניין בנתונים המוקלטים - **אסורה** לגמרי. המדבר לתוך המכשיר המקליט גורם בכך להקלטתו באופן מיידי, ולא יועיל בזה גוי או כל פתרון אחר.

אין להביא ראיה ממקומות שבהם הקליטו דברי תורה של רב או אדמו"ר מסוים בסעודה שלישית. ראשית, ייתכן שהדבר לא היה בהסכמתו ולא בידיעתו.[1] שנית, ייתכן שהקלטה לאחר צאת שבת קלה יותר.[2]

אם רוצים לזכור את הסכום שכל אחד תרם, אפשר להשתמש בפתרון הטכני שמוצע ב'שמירת שבת כהלכתה':[3] לכל מתפלל יש כרטיס עם שמו וסכומים שונים, ומסמנים בסיכה משרדית את הסכום שהוא התחייב לתרום. אפשר לעשות דבר דומה עם לוח מגנטי, ולסמן במגנט את הסכום. אני מניח שאפשר למצוא פתרונות נוספים בקהילות אחרות.

במקרה ולצערנו לא יהיה אפשר למנוע מהגבאים את מנהגם והם ימשיכו במעשיהם - הרי אסור לדבר בבית הכנסת מתוך כוונה שהדברים יוקלטו. בנוגע לדיבורים סתמיים שאין צורך בהקלטתם, ייתכן שיש להקל מדין 'פסיק רישא דלא ניחא ליה' ב'מלאכה שאינה צריכה לגופה',[4] ולפי חלק מהשיטות אין זה חשוב כלל כמלאכה, כדלקמן.

---

1. ראו למשל בקישור הבא, כמה האדמו"ר האחרון מחב"ד הקפיד שלא יקליטוהו בשבת - https://katzr.net/c9b208. ראו גם דברי הרב אברהם יוסף שהעושה כן בלא דעת הרב עובר על איסור גנבת דעת (מלבד על חילול שבת) - http://shut.moreshet.co.il/shut2.asp?id=178231.
2. ראו על כך למשל בשו"ת ישיב יצחק חלק לז סימן כב (הנושא של הקלטה בשבת מופיע גם בסימנים כג, כד).
3. שמירת שבת כהלכתה, פרק כט סעי' נח.
4. בספר חזון עובדיה, שבת ה, עמ' קעה, התיר למסור עדות במשטרה כאשר מקליטים אותו ואין לו אפשרות אחרת.

עוד יש להעיר שיש מקום לעיין בשאלה אם למי שהקליט במזיד מותר לשמוע את מה שהוקלט בה. לכאורה יהיה אסור לו ליהנות מההקלטה כדין דבר שנעשה באיסור בשבת במזיד,[5] אם כי יש מקום לדון אם תועלת של היזכרות נחשבת כתועלת ממשית.[6]
כעת ארחיב ביתר פירוט בהסברת דברי פוסקי דורנו שאוסרים את הדבר.[7] כמה איסורים הוזכרו בתשובותיהם בנד"ד.

1. איסור כותב

דעת הרב יעקב ברייש[8] ששמירת הקלטה אסורה משום כותב, שהרי אחר כך אפשר להשמיע את ההקלטה, והרי זה כמו דבר כתוב שאפשר לקרוא אותו. יש מי שסובר שכך דעת הרב יוסף שלום אלישיב זצ"ל, שהשמירה על דיסקט (וה"ה להקלטה) נחשבת ככותב מן התורה,[9] ויש מי שסובר שאוסר זאת רק מדרבנן.[10]

2. איסור מכה בפטיש

דעת הגאון הרב שלמה זלמן אוירבך זצ"ל[11] היא ששמירת נתונים שיש בהם צורך נחשבת כמכה בפטיש מן התורה, וכן נראה דעת הרב בן ציון אבא שאול זצ"ל.[12] הרב יעקב אריאל שליט"א סבור ששמירת נתונים אסורה מן התורה רק אם בכרטיס הזיכרון לא היה שימוש לפני השמירה,[13] אך בכל אופן היא אסורה מדרבנן.[14] ואולם בהרבה פוסקים שהביאו דברי

5. ראה הלכות 'מעשה שבת' בשו"ע, או"ח סי' שיח סעי' א.
6. ראה גם מה שדן בזה במנחת שלמה, אז נדברו, ח"ו סי' יח, ומשנה הלכות, ח"ז סי' נה.
7. בעבר היו מכשירי הקלטה עם חריצה ממש, כגון פונוגרף וגרמופון. במכשירים אלו היה מוסכם יותר שהאיסור הוא מהתורה, משום כותב או משרטט. ראה למשל: בן איש חי ב, דרוש ג לזכור; שו"ת בית יצחק, יו"ד ח"ב מפתחות לסימן לא; כף החיים, או"ח סי' שלח ס"ק כח; הר צבי, טל הרים כותב אות א ו- ד; חלקת יעקב, ח"ג סי' צח; יביע אומר, או"ח ח"ג סי' כט, ושם כתב שמצווה להוכיחם ולבטל המנהג. ואולם גם באמצעים המצויים כיום - מוסכם שהדבר אסור, כדלקמן. מדברי הפוסקים הללו (שחלקם אף כתבו שהדבר אסור מן התורה) ורבים נוספים, מוכח שאין להחשיב את הדיבור כמו שינוי או גרמא בעלמא, אלא הדבר נחשב כמו מעשה גמור. מכאן יש להעיר על הסוברים שיש להקל יותר בשימוש במכשיר חשמלי המופעל בדיבור (כגון אקו אמזון או אלקסה). עוד ראוי לציין שיש מי שכתב שיש בהקלטה איסור של הבערה, כי משנה את הזרם החשמלי (מסתבר שהדברים נאמרו בתקופה שבה המגברים היו מבוססים על שפופרות ריק לוהטות, שאינם בשימוש כיום), וכן יש לומר לפי החזו"א שיש בזה איסור בונה. ברם רוב הפוסקים אינם סוברים כך. למעשה נראה שההוראה הרגילה היא לראות בהקלטה איסור דרבנן, ולכן במקום שיש בכך צורך חיוני (רפואה וביטחון) יש להעדיף אותה על פני כתיבה גמורה. ראו למשל במאמרו של הרב ישראל רוזן, 'הקלטות כתחליף לרישומים רפואיים בשבת', ספר אסיא ד, עמ' 118-128. כמו כן יש מקום להקל בהקלטה במקום שהיא בגדר של פסיק רישא דלא ניחא ליה (ולפי הגרש"ז במקרה כזה אולי היא מותרת, אם אין בכך זילותא, כדלקמן).
8. שו"ת חלקת יעקב, ח"ג סי' צח.
9. ארחות שבת, פרק טו הערה לה.
10. מאור השבת, ח"ד עמ' רא.
11. שמירת שבת כהלכתה, ח"ב פרק סו הערה ריא.
12. אור לציון, ח"ב פרק מא שאלה ז, ובהערות שם.
13. לכך נוטה גם דעת הרב שמחה בונים לייזרזון שליט"א, עי' שלחן שלמה, או"ח סי' תקמה הערה ה, שאין במקרה כזה איסור תורה, מכיוון שאין איסור בונה בתוספת בניין אלא במחובר לקרקע.
14. בפגישה עם רבני מכון צומת, הרב אריאל הזכיר שיש בכך איסור של 'זילותא דשבת'. יתכן שהכרעת הרב ישראל רוזן היא שיש בכך איסור מכה בפטיש, לפחות מדרבנן, ראו: https://www.zomet.org.il/?CategoryID=253&ArticleID=134 (הפניה למסמך על 'טלויזיה במעגל סגור' באתר מכון צומת).

הרש"ז אוירבך משמע שלא חילקו בזה, ומדבריהם נראה שכאשר האדם רוצה ומעוניין בהקלטה, היא אסורה מן התורה מדין מכה בפטיש, ראה דעת הרז"נ גולדברג זצ"ל והר"י רוזן זצ"ל ולהבל"ח הר"א נבנצל שליט"א,[15] וכן משמע בדברי הרב בן ציון הכהן קוק שליט"א.[16] ב'נשמת אברהם'[17] התיר לשמור נתונים לחולה רק כאשר יש בכך פיקוח נפש(!), וכן דעת הרב צבי (הרשל) שכטר, שיש בהקלה מכוונת מדין מכה בפטיש מן התורה.[18] לסיכום, לפי שיטת הגרש"ז אוירבך (שאנו במכון צומת משתדלים להורות כמותה) - הקלטה שנעשית לצורך מסוים אסורה לכה"פ מדרבנן.

3. איסור מוליד קול

דעת הרב עובדיה יוסף זצ"ל שיש בדבר איסור 'מוליד קול',[19] וכן דעת הרב משה לוי[20] ועוד פוסקים רבים[21] שהקלטה אסורה מדין 'מוליד קול' בסרט ההקלטה.

4. איסור עובדין דחול וזילותא דשבת

פוסקים רבים כתבו שגם אם אין איסור ברור בדבר, הרי שהקלטה איננה מתאימה לאווירת השבת ועלולה לגרום גם לעשיית איסורים בפועל, ויש בכך **פרצה חמורה בחומת השבת**,[22] ולכן אין להתיר אותה.

סיכום

דעת הפוסקים היא שהקלטה אסורה, מכמה טעמים: 'מכה בפטיש', 'כותב', 'מוליד קול', 'עובדין דחול' וזילותא דשבת.

15. תחומין כה, עמ' 445-447.
16. עלון מרכז ההוראה ח, עמ' יא.
17. נשמת אברהם, מהדורת תשע"ד עמ' תרה; אך ראה דבריו בעמ' תרא.
18. לפי שיטה זו ייתכן שכאשר אין צורך כלל בשמירת הנתונים, הרי שהדבר מותר, כדין מכה בפטיש שאין בו איסור כאשר אין תכלית של תיקון ותועלת במעשה שהוא עושה (מגיד משנה, הל' שבת פי"ב ה"ב).
19. יביע אומר, או"ח ח"ג סי' כג; שם ח"ד סי' מו; שם, יו"ד ח"ד סי' כ אות ז; יחוה דעת, ח"ב סי' נז; שם, ח"ד סי' נ.
20. מנוחת אהבה, ח"א פרק כד סעי' יג.
21. ראו אג"מ, או"ח ח"ג סי' נה.
22. ראו למשל: הרב יעקב אריאל (https://www.yeshiva.org.il/ask/60916); הרב יובל שרלו (https://katzr.net/df6dff), ועוד רבים.